

Kolláth György

Placebo jogállam

Cinikus mantra: Magyarország (miazhogy) jogállam. Ellenvélemény: megszűnt az lenni. A jogállamiság nem szüzesség, ill. terhesség (vagy van, vagy nincs); elért szint, sosem kész állapot. Fejlődhet, stagnálhat, visszaeshet. Min múlik? Hitelesítő elvein és ténye(ző)in. A presztízse teljében lévő Alkotmánybíróság '92-ben így summázott: Magyarország jogállammá minősítése ténymegállapítás és program egyszerre. Nemcsak a jogszabályoknak és az állami szervek működésének kell szigorúan összhangban lenniük az Alkotmánnyal, hanem az Alkotmány fogalmi kultúrájának és értékrendjének át kell hatnia az egész társadalmat. Ez a jog uralma, ezzel lesz az Alkotmány valóságossá. A jogállam megvalósítása folyamat. Az állami szervek számára alkotmányos kötelesség ezen munkálkodni. Boldog '92-es békeidők? Az élő jog adott további sarokpontokat. Így: a (pártállami) diktatúra és a demokratikus jogállam két külön világ; nem vegyíthetők. A jogállam más alkotmányos értékekkel áll összhangban; pl. népszuverenitás, szabad választás, jogegyenlőség. A jogállam evolúció, nem revolúció. Nem a jogászok, hanem a törvény uralma. Kifejezi: be kell tartatni, de nem kötelező más, mint a „törvény”. Minőségi kategória; nem mennyiségi, gazdasági, politikai dekázás terepe. Cél nem szentesítheti az eszközt; tilos a politikailag hasznos, „igazságos” jogsértés. Alapérték; az állam, a társadalom, a humán- és a reálszféra (közhatalom, autonómiák, intézmények, gazdaság) működéséből nem hiányozhat. Uniós fogalom: a honi jogállam is csatlakozott az EU-hoz; ennek piacgazdasági, versenyjogi és emberi jogi összetevője, korlátja és kihatása is van. Itthon mára ezek unortodox egyeduralmi önkény folytán visszaestek, összezavarodtak; helyükbe új és jobb „étlap” nem lép(het)ett. Jogban sincs kímélő bőségtál.

Az AB világszínvonalon dolgozta ki a jogállam konkrét elemeit, követelményeit is; mindezek együtt adják a joguralmat. Adott kéttucatnyi alkotmányjogi mérce, mely „beárazza” a hazai jogállamiság szintjét, (t)rendjét és nívóját. A legfontosabbak: jogállam egyenlő jogbiztonság, kiszámíthatóság, normavilágosság, hatalommegosztás. Kulcsfontosságú a közigazgatás törvény alá rendelése, az alkotmányos szervek együttműködési kötelezettsége, s a közhatalmi szervek demokratikus legitimitációja. Kiemelkedő érték az eljárási s más garanciák védelme. Közjogilag illúziómentes a jogállam és az igazságosság kapcsolatrendje (nincs biztosíték a feltétlen igazságosságra, de épp ezért van a jogorvoslatokra). Követelmény-rendszer szabja meg az alkotmányos büntetőjog érdemét: elvárja pl. a személyek eljárási pozíciójának korrekt megállapítását (a tanú nem terhelt, a bíró nem ügyész); s előírja a fegyverek egyenlőségét. Aranyszabály a közigazgatási határozatok bírósági kontrollja. Abszurd esetben mód van a közjogi érvénytelenség megállapítására (pl. ha a törvényalkotás elemi rendjét sem tartják be). Nívós AB-értelmezések szólnak a minősített (2/3-os) többség követelményének vizsgálatára az alapjogok és az intézmények vonatkozásában egyaránt; a fókuszban a konszenzus-teremtéssel. Végre értelme(zés)t nyert a jogban az ún. ígérvények, s a várományok sorsa, a bizalomvédelem, a szerzett jogok védelme; utóbbiakat elválasztva az adható, megvonható kedvezményektől. Axióma a visszamenőleges, negatív jog tilalma. Belépett a (köz)jog világába az időtényező; pl. a törvényi átmenetekhez, sőt az életviszonyok megváltoztatásához szükséges „kellő idő” előírása.

Némelyik bonyolult jogi fogalom; szemléltetése és megmagyarázása kemény jogászi lecke, szakcikkre való interpretáció. Mégis, életünk, javaink és jogaink sorsa múlik rajtuk; jobb ismerni, mint közönyösen legyinteni, prókátor praktikát prejudikálni.

A korabeli AB segített. Két idézet: 1) A jogállamiság egyik alapvető követelménye, hogy a közhatalommal rendelkező szervek a jog által meghatározott szervezeti keretek között, a jog által megállapított működési rendben, a jog által a polgárok számára megismerhető és kiszámítható módon, szabályozott korlátok között fejtik ki a tevékenységüket. /Megjegyzés: erős parancs a jogi szöveg kijelentő módja./ AB: az állam köteles betartani a törvényeit és egyéb jogszabályait. A közhatalom erejével ezeket megváltoztathatja, de hatályuk alatt az „előre meghatározottakhoz” kötve van. Kommentár: ehhez képest a mai AB roncsderbik másodpilótája.

Talán a jogállam keveset adott a kisembernek; kinek sokszor lenne joga, de nincs esélye, sem köze. Anno az AB iparkodott összekapcsolni a jogállamot az emberi (alap)jogok betartásának igényével. Nem a korabeli testületen múlt, hogy kevés realizálódott ebből; ha majd jön a jogállam helyreállítása, az elsők között kell visszatérni ide: 2) Az államszervezet akkor működik demokratikusan, ha a demokratikus jogállamiság és az ahhoz szorosan kapcsolódó alkotmányos rend fenntartása és működtetése alapvető követelményként magában foglalja a szabadságjogok tiszteletben tartását és védelmét. Egy szabadságjog megsértése ugyanolyan súlyú indok lehet az államszervezet demokratikus működése zavarának megállapítására, mint az intézmények tevékenységének fennakadása. Megjegyzés: a jogállami klauzula kiegészítőleg használható alkotmányos jog sérelme esetén is, az egyén nem marad védelem nélkül.

Más ez a közjogi oltalom, mint a későbbi politikai kamu: megvédjük a nyugdíjakat, a rezsit, a földet, a kultúrát. Apropó: a művész azért alakoskodik, hogy feltárja az igazat, a politikus azért hazudik, hogy elrejtse. Az emlegetett kisember: az alkotmányos jogok címzettje ma a saját életében, jogaiban is csak statiszta vagy néző; őt politikai placebóval érzéstelenítik.

A jogállami követelmények közül egy sincs, mely az utóbbi 5 évben fejlődött volna. Ellenkezőleg: dilettáns, megalapozatlan és erőszakos közhatalom akciózik, mely pofára dolgozik, rohan a semmibe, zabrál, tarol, büntet, átmegy a falon. Ahogy a faltörő kos előbb a fotocellás, utóbb a forgóajtót teszteli. Érik a csattanás.

A szerző alkotmányjogász